

Ks. prof. zw. dr hab. Stanisław Araszczyk
Katedra Liturgiki, Homiletyki
i Kultury Muzycznej Kościoła
Papieskiego Wydziału Teologicznego
ul. Katedralna 9
50 – 328 Wrocław

Recenzja rozprawy doktorskiej

Joanna Lepiarczyk, Kult maryjny i życie religijne w sanktuarium Matki Bożej Pokornej w Rudach. Praca doktorska napisana pod kierunkiem ks. dr hab., prof. UO Erwina Matei na seminarium z liturgiki, hagiografii i obrzędowości Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego. Opole 2019, ss. 457 i 37 s. aneksów.

Rudy to nieduża miejscowość śląska, w której znajdowało się jedno z opactw cysterskich. Rudzkie opactwo powstało w połowie XIII wieku, istniało do sekularyzacji dóbr kościelnych na Śląsku w 1810 roku. Od samego początku cystersi w tym miejscu otaczali szczególną czcią Matkę Bożą. W pierwszej połowie XVIII wieku kult maryjny w Rudach osiągnął swoje apogeum. Kult maryjny w Rudach wyrasta z duchowości cysterskiej i koncentruje się wokół obrazu Matki Bożej, który pochodzi z XV w. Jedną z najpopularniejszych form kultu tego kultu stały się pielgrzymki, które przybywały nie tylko z najbliższej okolicy, ale także z całego Śląska, Małopolski i Czech. Dowodem tych czasów są zachowane spisy wotów oraz powstające kopie rudzkiego wizerunku.

Kult maryjny rodził się wraz z chrześcijaństwem i w życiu Kościoła ma swoją własną historię. W ciągu wieków rozwijał się i wzmacniał kult Chrystusa. Stanowi to świadectwo prawdy, iż cześć oddawana Matce Syna Bożego nie stoi w sprzeczności z kultem oddawanym Bogu w tajemnicy Jej Syna, albowiem „gdy czci doznaje Matka, to i Syn, przez którego wszystko zostało stworzone i w którym według woli wiekuistego Ojca zamieszkała cała Pełnia, zostaje poznany, ukochany i wielbiony w sposób należyty i że są zachowywane Jego przykazania” (KK 66). Także swoją bogatą historię ma kształtowanie się czci oddawanej Maryi w Jej obrazie z Rud.

Życie religijne człowieka i całych wspólnot jest ściśle powiązane z ich wewnętrznymi potrzebami a także z ich religijnością. Religijność ta stanowi formę ucieleśnienia wiary w

życie konkretnej wspólnoty. Korzenie religijne ludu są swoistego rodzaju wzorem i modelem tworzącym nowe formy czy przejawy kulturowe i obrzędowe, które jednak nie przekształcają się w formy nakazywane oficjalnie. Dlatego też sposób przeżywania tej religijności nie ma charakteru abstrakcyjnego, ale wyraża się w bardzo konkretnych formach uświęcania czasu, przedmiotów, przestrzeni, czynności czy nawet osób. Religijność jest wyrażana w oprawie kulturowej danego społeczeństwa i zabarwiona jego potrzebami. To z kolei czyni ją bardziej obrazową, przeżyciową i manifestacyjną. W takim ujęciu nabożeństwa ludowe związane z kultem maryjnym w sanktuarium w Rudach posiadają swoistego rodzaju oryginalność. W ich powstawaniu przede wszystkim zaangażowana jest wspólnota zakonna cystersów. Przynajmniej w początkowych fazach kształtowania się tych nabożeństw wszelkie formy pobożności są wyrazem możliwości tej wspólnoty oraz ich rezultatem. W recenzowanej pracy Pani Joanna Lepiarczyk podjęła próbę analizy i oceny kultu maryjnego w sanktuarium Matki Bożej Pokornej w Rudach i jego wpływu na rozwój życia religijnego pogranicza śląsko-morawskiego. Zagadnienie to jest o tyle ważne, że zmieniające się dzieje sanktuarium w Rudach potrzebują nowych impulsów do dalszego rozwoju w nawiązaniu do bogatej tradycji.

1. Problematyka i struktura rozprawy

Pani Joanna Lepiarczyk w swojej pracy doktorskiej wpisuje się doskonale w nurt badań nad kierunkami teologiczno-pastoralnymi odnowy ludowej pobożności maryjnej. Sformułowanie tytułu zostało uzasadnione we wstępie w ramach przedstawienia celu pracy. Jak zaznacza Autorka w opisie kultu maryjnego w Rudach główny nacisk położyła na jego wymiar publiczny, tzn. taki, który sprawowany jest z udziałem wiernych, pod kierunkiem osób do tego upoważnionych i w sposób zatwierdzony przez władze kościelne.

Pani Joanna Lepiarczyk napisała również we wstępie, że problematyka podjęta w pracy doktorskiej nie została do tej pory systemowo opracowana. Stąd też celem recenzowanej rozprawy doktorskiej jest ukazanie, jak przez stulecia kształtował się kult maryjny w Parafii Wniebowzięcia NMP w Rudach. Należy zaznaczyć, że kult to wyraźnie ofiarowana Bogu i spełniana przez święte znaki i wewnętrzną postawę służba w duchu adoracji, pochwały, dziękczynienia i prośby, która uznaje najwyższą władzę Boga. Kult, będący odpowiedzią na zbawczy akt Boga wobec nas, jest zarówno w Starym Testamencie, jak i w Kościele i w ścisłym odróżnieniu od ogólnych paralel religijnych w istotny sposób anamnezą w jej trwałych i podstawowych formach i wyznaniem eschatologicznej nadziei, podczas gdy jego drugorzędne formy mogą się zmieniać. Mamy wewnętrzny i zewnętrzny

wyraz kultu. Do jego wewnętrznego wyrazu zaliczmy: podziw, uwielbienie, prośbę, dziękczynienie i przebłaganie. Uzewnętrznienie tego co wyraża się w słowach, gestach, czynnościach, obrzędach i stanowi kult zewnętrzny. Forma tego kultu wpływa na rozwój życia religijnego, co można było zauważyć po lekturze recenzowanej pracy. Kult maryjny w sanktuarium w Rudach swoją intensywnością i zasięgiem pokazuje w jaki sposób ta forma pobożności wpływa na kształtowanie się życia religijnego.

W pracy Autorka zastosowała metodę krytycznej analizy źródeł, która wydaje się być najbardziej właściwą dla prac ujmujących historię regionów. Brakuje jednak precyzyjnego sformułowania problemu pracy. Doktorantka wspomina, że praca, oprócz opisu dziejów sanktuarium, dotyczy wpływu kultu maryjnego na rozwój życia religijnego ludności zamieszkującej teren pogranicza śląsko-morawskiego. Nie stawia jednak pytania jakie formy kultu maryjnego sprawowane w sanktuarium w Rudach miały szczególny wpływ na rozwój życia religijnego ludności tego regionu. Autorka wspomina także, że formami kultu maryjnego i działalności sanktuarium są: pielgrzymki i nabożeństwa, rekolekcje i dni skupienia, ale także mała architektura sakralna oraz prowadzona w zespole klasztorno-pałacowym stała formacja. Wydaje się jednak, że kult maryjny w tym sanktuarium jest o wiele bogatszy. Cześć oddawana Matce Najświętszej nie jest bowiem jakąś formą kultu abstrakcyjnego, pozaziemskiego czy oderwanego od całokształtu życia Kościoła. Wręcz przeciwnie, kult ten mocno zakorzeniony jest w tradycji biblijnej i posiada silny rys chrystocentryczny, trynitarny i eklezjalny. Istota kultu maryjnego realizowana jest bowiem w trzech różnych formach. Jest to kult liturgiczny, uznane i zorganizowane przez Kościół nabożeństwa maryjne oraz spontaniczna pobożność ludowa. Brakuje w pracy podkreślenia, że fundamentem poprawnej ludowej pobożności maryjnej jest kult liturgiczny zbudowany na poprawnej mariologii.

Rozprawa doktorska Pani Joanny Lepiarczyk 494 stron w tym 37 stron aneksów i tabel. Praca składa się ze spisu, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, wykazu skrótów, zestawu cytowanych źródeł i opracowań, aneksów i tabel. Podział na rozdziały jest uzasadniony i w sposób logiczny wyczerpuje problematykę zakreśloną tematem pracy.

We wstępie pracy oprócz podanych uwag związanych z ukazaniem aktualizacji zagadnienia Doktorantka sporo miejsca poświęca omówieniu stanu badań nad kultem maryjnym i życiem religijnym toczącym się w sanktuarium Matki Bożej Pokornej w Rudach oraz szczegółowo scharakteryzowała źródła.

Rozdział pierwszy pracy pełni rolę ogólnego wprowadzenia i składa się z dwóch części. Najpierw w sposób systematyczny zostały przedstawione najważniejsze wydarzenia związane z

historią opactwa. Następnie została przedstawiona historia obrazu Matki Bożej Pokornej, jego geneza, opis i tytuły.

Drugi rozdział stanowi zasadniczą część opracowania i poświęcony jest problematyce dotyczącej powstania kultu maryjnego i ruchu pielgrzymkowego do sanktuarium w Rudach. Przedstawiony został okres od powstania kultu maryjnego do roku 1945. Rozdział ten ma budowę symetryczną, składa się z dwóch części. W pierwszej części tego rozdziału została ukazana rola cystersów w szerzeniu kultu maryjnego. Druga część dotyczy okresu po sekularyzacji zakonu, gdy obiekty zostały własnością rodziny Hohenlohe-Schillingsfürst. W tym rozdziale Doktorantka podjęła też próbę odczytania myśli mariologicznej widocznej w malowidłach osiemnastowiecznego artysty na ścianach kaplicy mariackiej.

W trzecim rozdziale został ukazany rozwój kultu maryjnego w sanktuarium w Rudach w latach 1945-2106. Natomiast ostatni rozdział pracy przedstawia powojenne losy dawnych zabudowań klasztorno-pałacowych, które obecnie pełnią także rolę miejsca stałej formacji duchownych i osób świeckich. Wnioski z przeprowadzonych badań zostały w sposób syntetyczny przedstawione w zakończeniu rozprawy, stanowiąc jej podsumowanie.

Struktura pracy jest przejrzysta i logiczna, wynika z zastosowanej metody badawczej i zastosowanych źródeł. Cenne są zawarte w pracy aneksy i tabele

2. Ocena merytoryczna rozprawy

Rozprawa doktorska Pani Joanny Lepiarczyk jest studium krytycznym, pogłębionym i prezentującym wysoki poziom merytoryczny. Pracę można uznać za oryginalne osiągnięcie naukowe. Doktorantka słusznie zauważyła, że kult maryjny w Rudach mocno związany jest z duchowością cysterską i w pierwszych wiekach istnienia opactwa sprawowany był jedynie przez wspólnotę zakonną, gdyż cystersi do czasów Soboru Trydenckiego nie prowadzili działalności duszpasterskiej. Z kilkusetletnią obecnością wizerunku Matki Boskiej w Rudach wiąże się historia miejscowej wspólnoty. Dlatego też Autorka rozprawy doktorskiej zauważa, że bogata historia sanktuarium w Rudach wymaga szczegółowych badań. Dlatego postuluje o powołanie ośrodka badawczego z biblioteką i dobrze wyposażonym zapleczem naukowym. Ośrodek ten mógłby także promować różnorodną działalność kulturową pogranicza śląsko-morawskiego.

Kult maryjny w Rudach związany jest przede wszystkim z obrazem Matki Bożej, który do opactwa przywieźli cystersi. Tytuły jakimi wierni nazywali obraz Matki Bożej w Rudach zostały utrwalone w tekstach modlitw i w utworach literackich. Jan Paweł II w encyklice *Redemptoris Mater* napisał: „Ten zwyczaj zachował się na całym Wschodzie, a także na Zachodzie: wizerunki Maryi Dziewicy mają zaszczytne miejsce w świątyniach i domach. Maryja bywa na nich przedstawiana jako tron Boży, niosący Pana i podający Go ludziom

(*Theotókos*) lub jako droga, która wiedzie do Chrystusa i ukazuje Go (*Odigitria*), lub jako modląca się Orędowniczka i znak obecności Bożej na drodze wiernych aż do dnia Pańskiego (*Deisis*), lub jako Opiekunka okrywająca Judy swym płaszczem (*Pokrov*) czy to jako miłosierna i najczulsza Dziewica (*Eleousa*). Zwykle bywa przedstawiana wraz z Synem, Dzieciątkiem Jezus w ramionach: właśnie to odniesienie do Syna wślawia Matkę. Czasem obejmuje Go z czułością (*Glykofilousa*), kiedy indziej hieratyczna zdaje się być pogrążona w kontemplacji Tego, który jest Panem dziejów (por. Ap 5, 9-14)” (RM 33).

Walorem recenzowanej rozprawy doktorskiej jest zauważenie, że dzieje kultu maryjnego w Rudach znajdują swoje odzwierciedlenie w powstaniu i stosowaniu wobec Maryi różnych tytułów. W czasie, kiedy w Rudach mieszkali cystersi stosowano tytuł Matka Boża. Dołączano również nazwę miejscowości „Rudzka”. Pod takim tytułem czczono obraz w Rudach przez wiele stuleci. Dopiero z chwilą powstania diecezji gliwickiej Rudy stały się jednym z centrów życia nowej struktury kościelnej a obraz nazwano tytułem Matka Boża Pokorna.

W ukazaniu ruchu pielgrzymkowego widać wielką pracę Doktorantki, która przebadła wiele źródeł, aby obraz ten był pełny. Zauważyła ona, że po usunięciu z Rud zakonników i przejęciu ich majątku nurt pobożności maryjnej w tym miejscu został osłabiony, ale pielgrzymi nadal tu przybywali. Do umocnienia kultu maryjnego i ruchu pielgrzymkowego w Rudach przyczyniły się uroczystości organizowane w tym miejscu. Do najważniejszej należała uroczystość koronacji Obrazu Matki Boskiej Pokornej w 2000 roku oraz nadania świątyni pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP tytułu Bazyliki Mniejszej w 2008 roku.

Niewątpliwie od strony merytorycznej rozprawa doktorska Pani Joanny Lepiarczyk wpisuje się w tematykę, którą podjął ks. prof. F. Wolnik opisując działalność cystersów w Rudach. Przypomnienie tego niezwykłego miejsca i ukazanie jego roli w życiu religijnym mieszkańców Śląska jest niewątpliwym osiągnięciem Pani Joanny Lepiarczyk.

3. Ocena formalna rozprawy

Ocena formalna opracowania jest również pozytywna. Zasadniczo wnioski sformułowane są poprawnie, aczkolwiek nie zawsze precyzyjnie. Bardzo dobrze wyprowadzone są wnioski przy analizie ruchu pielgrzymkowego.

Praca została należycie udokumentowana, co potwierdzają starannie sporządzone przypisy oraz załączona bibliografia. Podstawą źródłową do opracowania kultu maryjnego w Rudach stanowią dokumenty gromadzone w archiwach parafialnych. Niewątpliwie ważnym źródłem do zbadania tego zagadnienia jest praca Ks. F. Wolnika pt. „Matka Boska Rudzka.

Dzieje Sanktuarium w Rudach Wielkich, Opole 1995” oraz materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego w czerwcu 2009 roku z okazji 750 rocznicy fundacji opactwa cysterskiego w Rudach. Ważnym źródłem, z którego korzystała Pani Joanna Lepiarczyk stała się też praca ks. H. Gerlica pt. „O kulcie obrazu Matki Bożej, uroczystościach i życiu religijnym w Rudach na kartach dariusza z pierwszej połowy XVIII wieku”. Cennym źródłem, które wykorzystała Doktorantka okazały się albumy fotograficzne i prywatne terminarze ks. J. Rośka.

Zestaw cytowanych źródeł i opracowań został podzielony na: źródła rękopiśmienne, źródła drukowane, informatorzy, opracowania i strony internetowe. Wydaje się, że taki podział bibliografii jest mało czytelny, zwłaszcza że nauczanie Kościoła i księgi liturgiczne nie zostały wyraźnie wyodrębnione. Niezrozumiałą jest również termin „informatorzy” na określenie grupy ludzi. Nie zostało określone jaka to grupa i czy podane informacje są precyzyjne. Należy podkreślić, że Doktorantka zebrała pokazną literaturę. Obejmuje ona 45 stron.

Praca Pani Joanny Lepiarczyk jest próbą zebrania i opracowania materiałów archiwalnych związanych w kultem maryjnym w Rudach. Niewątpliwie pozwoli to na dopracowaniu form kultu maryjnego w nowej rzeczywistości, w której Rudy stały się ważnym miejscem formacji w Kościele gliwickim.

Przypisy zostały sporządzone w systemie przecinkowym, który Autorka konsekwentnie stosowała w całej pracy. Praca została starannie przygotowana pod względem gramatycznym. Język napisanej rozprawy naukowej jest poprawny. Poczynione wyżej uwagi nie ujmują w znaczący sposób wartości recenzowanej dysertacji.

4. Problemy do dyskusji na obronie doktorskiej

Religijne tradycje sanktuarium w Rudach mocno związane są z obecnością w tym miejscu cystersów. Nowa rzeczywistość i nowe funkcje tego miejsca mogą nadać mu nowe impulsy do dalszego rozwoju. Znajdujący się tam zabytkowy klasztor cysterski służy teraz jako ośrodek formacyjno-rekolekcyjny, a także centrum pielgrzymkowe. Jest on miejscem, które duchowo łączy całą metropolię i które budzi wielkie nadzieje na przyszłość Kościoła na tych terenach. Stąd też rodzą się pytania odnośnie rozwoju kultu maryjnego w Rudach i życia religijnego w tym sanktuarium:

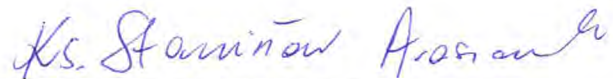
1. Na ile cysterskie tradycje związane z formami kultu maryjnego są pielęgnowane w sanktuarium w Rudach?
2. W jakim kierunku powinny pójść działania, aby sanktuarium w Rudach mocniej zaistniało w świadomości ludzi chcących pogłębić swoją duchowość?

3. Jak tradycje związane z religijnością maryjną ludzi związanych z sanktuarium w Rudach mogą stać się elementem pobożności innych wspólnot?

5. Wnioski końcowe

W ostatecznej ocenie można stwierdzić, że praca doktorska Pani Joanny Lepiarczyk jest dojrzała, samodzielna i w dużej mierze pionierska. Na podstawie analizowanego materiału i przy zastosowaniu właściwych metod badawczych Autorka potrafiła zaprezentować własne przemyślenia. Przedstawiona rozprawa, zarówno od strony merytorycznej jak i formalnej, spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim przez obowiązujące prawodawstwo dotyczące stopni naukowych. Postuluję, aby jej Autorkę, Panią Joannę Lepiarczyk, dopuścić do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wrocław, dnia 18 lipca 2019 r.

ks. prof. zw. dr hab. Stanisław Araszczuk